OSOBNOST UČITELE V SOUVISLOSTI SE STRATEGIEMI ZVLÁDÁNÍ ZÁTĚŽOVÝCH SITUACÍ

Luboš Krninský

Klíčová slova: osobnost učitele, pracovní zátěž učitele, učitelský stres, strategie zvládání zátěže

V rámci výzkumného projektu disertační práce byla uskutečněna vícepřípadová studie s šesti vyučujícími působícími na 2. stupni ZŠ. Cílem této části výzkumu bylo získat podrobné informace o postupech řešení náročných situací ve výuce, uplatňovaných těmito učiteli v souvislosti s jejich osobnostním profilem a strategiemi zvládání zátěže.

Pracovní zátěž učitelů dělí Řehulka a Řehulková (1998) na fyzickou a psychickou, v rámci které dále doporučují rozlišovat složku senzorickou, mentální a emoční. Učitelský stres definuje např. Kyriacou (2012) jako emočně negativní stav plynoucí z práce učitele. Jak uvádí Mareš (2013) je v současnosti popisováno mnoho strategií zvládání stresu. Pro náš výzkum se stalo výchozím pojetí, s nímž pracuje dotazník Strategie zvládání stresu –

SVF 78 (Janke & Erdmanová, 2003). Obecné postupy zvládání náročných situací ve výuce (zejména v souvislosti s kázní) nabízí např. Petty (2006) nebo Bendl (2011). Zásadním faktorem ovlivňujícím učitelovo profesní působení je beze sporu jeho osobnost. Mareš (2013) upozorňuje, že se nejedná o jednolitý celek a popisuje ji prostřednictvím Korthagenova modelu. V našem šetření byly využity osobnostní dimenze vymezené Freiburským osobnostním dotazníkem (Kollárik, Poliaková, & Ritomský, 1984).

Vícepřípadová studie je sestavena ze šesti případů (učitelů působících na 2. stupni ZŠ). Výzkumná data byla získána prostřednictvím hloubkového polostrukturovaného rozhovoru zaměřeného na náročné situace ve výuce (jejich charakteristika, řešení, emocionální kontext), pozorování výuky vyučujících se stejným zaměřením (záznam situace, učitelova řešení, pozorovatelného prožívání), reflexe profese uskutečněné pomocí rozhovoru nad tematickou (profesní) koláží vytvořenou učitelem a dvou standardizovaných dotazníků: Strategie zvládání stresu (SVF 78) a Freiburský osobnostní dotazník (FPI).

Předběžné závěry naznačují, že je možné nacházet souvislosti mezi konkrétními postupy vyučujících při řešení náročných situací ve výuce, jejich osobnostním profilem a tendencemi ke zvládání zátěže. Zdá se, že rozdílné osobnostní charakteristiky a přístupy k vyrovnávání se se stresem rovněž souvisí s dopady prožívané zátěže jak na profesní, tak na mimoškolní život učitelů. Přes někdy významné rozdíly ve vnímání zátěže, strategiích jejího zvládání i v osobnostních dimenzích vyučujících lze výuku všech participantů výzkumu považovat dle subjektivních kritérií výzkumníka za kvalitní.

Bibliografie

Bendl, S. (2011). *Školní kázeň v teorii a praxi*. Praha: Triton.

Janke, W. & Erdmannová, G. (2003). *Strategie zvládání stresu – SVF 78.* (Přeložil a upravil J. Švancara). Praha: Testcentrum.

Kollárik, T., Poliaková, E., & Ritomský, A. (1984). *Freiburský osobnostný dotazník.* Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.

Kyriacou, Ch. (2012). *Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování* Praha: Portál.

Mareš, J. (2013). *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál.

Petty, G. (2008). *Moderní vyučování*. Praha: Portál.

Řehulka, E., & Řehulková, O. (1998). Problematika tělesné a psychické zátěže při výkonu učitelského povolání. In Řehulka, E. & Řehulková, O. (Eds.), *Učitelé a zdraví.* (s. 99–104) Brno: Psychologický ústav AV ČR.